

wetenschappers, op wier oordeel ik prijs stelde (personen bovendien die jegens de minister van Onderwijs en Wetenschappen verantwoordelijk waren voor het algemene gehalte van mijn werk) – ik heb hun oordeel in talloze gevallen zwaar laten wegen bij de formulering van mijn uiteindelijke tekst, zuiver en alleen omdat ik bij nader inzien erkende dat voor de ingebrachte bezwaren meer te zeggen was dan ik aanvankelijk meende. In verscheidene gevallen leidden de discussies er toe dat ik gehele hoofdstukken of gedeelten van hoofdstukken herschreef – dan werden de nieuwe teksten opnieuw aan het oordeel van de begeleidingsgroep onderworpen. Rechtstreeks overleg met critici pleegde de groep (in mijn aanwezigheid) slechts in één geval: het Driemanschap van de Nederlandse Unie werd op 28 mei 1973 in de vergadering ontvangen teneinde de tegen de concept-tekst van mijn deel 5 door het college ingebrachte bezwaren (uitgebreid op schrift gesteld, door mij even uitgebreid beantwoord) persoonlijk toe te lichten.

Alle bijeenkomsten van de begeleidingsgroep (zij vonden tot en met deel 4 onder leiding van van Winter, nadien onder die van Manning plaats) verliepen in de gewenste rust, hoe scherp ook de meningsverschillen soms waren. Er is slechts één keer gestemd, zulks op mijn verzoek. Het ging toen om de vraag of het uit wetenschappelijk oogpunt noodzakelijk was dat ik in deel 9 (*Londen*) de in veel opzichten delicate van 't Sant-affaire uit de doeken zou doen – verscheidenen van mijn kritische lezers, onder wie Drees en van Kleffens, hadden dat met klem van argumenten ontraden. Ik was van mening dat die argumenten niet relevant waren maar achtte het met het oog op het beraad dat ik nog met de minister-president en wellicht ook met de minister van Onderwijs en Wetenschappen moest plegen, van belang dat ik precies zou kunnen weergeven, in welke mate de begeleidingsgroep het met mij eens was; zij schaarde zich bij die gelegenheid met op één na algemene stemmen aan mijn zijde.

De kritische lezers en de leden van de begeleidingsgroep hebben mij grote diensten bewezen. Hoezeer ik ook in eerste instantie mijn concepten naar beste weten schreef, het bleek met betrekking tot nagenoeg elke bladzij wenselijk dat ik wijzigingen aanbracht en vervolgens leidden de discussies met de begeleidingsgroep tot weer nieuwe wijzigingen. Al die wijzigingen hebben mij niet in het minst het gevoel gegeven dat het werk als geheel niet bleef wat het in oorsprong was: *mijn* werk. Ik heb niet anders gedaan dan streven naar een zo goed mogelijke verbetering van mijn concept-teksten – dat meende ik aan de wetenschap en aan mijn opdrachtgever verplicht te zijn.